

Ikkinchi jahon urushi davrida O'zbekiston xalqining Leningradni ozod qilishdagi qahramonliklari (1941-1944-yillar)

Zokirjanov Mirzoxid Shuhrat o'g'li

“Shon-sharaf” davlat muzeyi kichik-ilmiy xodimi

Annotatsiya: Mazkur maqola Ikkinchi jahon urushining eng uzoq davom etgan 1941-1944-yillarda sodir bo'lgan Leningrad uchun kechgan jang va unda yurtdoshlarimizning ko'rsatgan jasoratlari, Teshaboy Odilov, Nabijon Mingboyev hamda Sharof Rashidovlarning jasoratlari, Vatanimiz milliy istiqloli hamda xalqimizning ozodligi uchun jonini ayamagan millat fidoyillari xotirasini abadiylashtirish masalalariga bag'ishlandi.

Kalit so'zlar: Ikkinchi jahon urushi, Sobiq Ittifoq, O'zbekiston, Qizil armiya, Leningrad mudofaasi, evakuatsiya, Xotira va qadrlash kuni.

Ikkinchi jahon urushi insoniyat tarixidagi eng mudhish, qirg'inbarot urushlardan biri hisoblanadi. Shuni ma'lumot o'rnida takidlash lozimki, Ikkinchi jahon urushi davri dunyo xalqlari tarixining fojiali saxifalaridan biri aylangan. Urushdagi janglar orasida Leningrad uchun kechgan jang eng uzoq davom etgan jangdir. Jangda misilsiz yo'qotishlar evaziga hamda xalqning moddiy ta'minoti, boyliklarini safarbar qilgan holatdagina fashizmdek yovuz dushman ustidan g'alaba qozonishga erishildi. Leningrad jangi SSSR tarkibiga kirgan xalqlarning qahramonligi, bukilmas irodasi, nemis-fashist bosqinchilariga bo'lgan nafrati barcha xalqlarni birlashtirdi. Leningrad uchun jang Qizil Armiya tomonidan 1941-yilning 10-iyul kundan boshlab 1944-yilning 9-avgust kunigacha davom etdi. Bu davrda Leningradni himoya qilish va bostirib kelayotgan Germaniya va Finlyandiya armiyalariga qarshi olib borilgan mudofaa va hujum operatsiyalari amalga oshirilgan. Leningradni himoya qilish uchun quydagi frontlar: Shimoliy, Shimoli-g'arbiy, Leningrad, Volxov, Karelya, 2-Pribaltika frontlari; uzoq masofaga uchuvchi aviatsiya qismlari; mamlakatni havo hujumidan mudofaa qilish qismlari (PVO), Boltiq floti (BF), Ladoga, Onega va Chud harbiy flotiliyalari, partizanlar tuzilmalari, Leningrad shahri va Leningrad viloyatining aholisi faol ishtirok etgan.

Fashistlar Germaniyasi Sobiq SSSR ni qo'lga kiritish uchun bo'lgan janglar rejalaridan birida Leningrad shahrini ham egallash asosiy maqsadlarga qaratilgan. Sharqqa yurish Adolf Gitler uchun asosiy masala edi. 1941-yil 3-fevral fashistlaar

bayyonomasida “Barbarossa” rejasiga ko’ra Pribaltika va Leningrad hududlarini egallash edi. Maqsad SSSR ning industrial-sanoat,neft bazalarini bosib olishga qaratilgan. Nemis qo’mondonligining rejalariga ko’ra nemislar armiyasi uch tomonlama (Shimol, Markaz va Janub armiyalari) hujum qilish strategiyasini amalga oshirishga kirishdilar: Germaniyaning “Shimol” armiya guruhiga komandir general-feldmarshal V.fon Leeb rahbarlik qilardi. 16-18-dala armiyasi hamda 4-tank armiyasi “Shimol” guruhining o’ng qanoti hisoblanib, ular Leningrad shahrini Sharq va Janubiy-sharqadan uzib qo’yishga harakat qiladi .

Leningradga yaqinlashib kelayotgan fashist bosqinchilariga qarshi Shimoliy front qo’mondoni general-leytenant M.M.Popov, Shimoli-g’arbiy front komandiri general-mayor P.P. Sobenikov, Boltiq floti qo’mondoni vitse admiral V.Tributs qo’shinlari dushman armiyalariga qarshi janglar olib bordilar. Qo’shinlarni strategik boshqarish maqsadida SSSR Davlat Mudofaa Qo’mitasi qaroriga binoan 1941-yil iyul oyida Shimoliy, Shimoli-g’arbiy frontlari, Boltiq flotini o’z ichiga olgan marshal K.E.Voroshilov boshchiligida Bosh qo’mondonlik shtabi tuziladi. 1941-yilning iyul-avgust oylarida esa qo’shinlar hamda aholining say harakatlari bilan Leningrad shahriga yaqin joylarda mudofaa inshootlari qurila boshlanadi, asosan Leningrad, Pskov, Novgorod, Luga, Staraya Rusa hamda Karelya hududida shunday mudofaa inshootlari mavjud bo’lgan.

Tarixiy manbalarda qayd etilishicha Leningrad shahri aholisi ham mudofaa ishlariga tayyorlangan. Leningradliklar tashabusi bilan 160 000 kishilik xalq jangchilari otryadlari tuzilgan. Shavqatsiz janglar har ikki tomon uchun ayovsiz kechdi. Sovet armiyasi qo’shinlari qanchalik fidoyilik bilan harakatlar qilishsa ham dushman qo’shinlarining qo’li kuchliroq keldi. 1941-yil 8-sentabr kuni Leningrad shahri qamal ichida qoladi.Fashist bosqinchilari Leningrad shahrini yer yuzidan yo’q qilib, aholisini qirib tashlashni maqsad qilgan edilar. Qamalda qolgan Leningrad shahri aholisi 872 kun davomida hayot uchun kurashdi, ochlik va o’lim leningradliklarning irodasini buka olmadi. Shahar mudofaasi va qamali nafaqat mamlakatimiz balki butun dunyo xalqlari uchun mardlik va jasorat na’munasi bo’la oladi. Afsuski, dushman Leningradni qo’lga kirita olmadi, chunki shaharda blokada boshlangan edi. Fashist bosqinchilari Leningrad bilan bog’lanuvchi har tomonlama bo’lgan yo’llarni ishg’ol qildi. Natijada Leningrad Markazdan uzilib qoldi, shahar ta’minoti faqatgina havodan va Ladoga ko’li orqali qiyinchiliklar bilan yetkazilardi.

1941-yilning 1-iyul kunida esa shahar mudofaasi bo’yicha Sovet partiya arbobi A.A. Jdanov boshchiligida Mudofaa komissiyasi tashkil qilindi. Shaharda aholini

zudlik bilan evakuatsiya qilish choralari yetarlicha amalga oshirila olmadi, chunki dushman Leningradni ayovsiz aviatsiya orqali to'plardan o'qqa tutib turardi. Bir nechta oziq-ovqat do'konlari, jumladan Badayev ombori yonib ketadi. Natijada ikki mingdan ziyod shahar aholisi va Leningrad fronti askarlari ta'minotsiz, nochor holatda qamalda qolib ketadilar. Ana shunday qaltis vaziyatda Iosif Stalin zudlik bilan Leningrad fronti qo'mondoni etib general G.K. Jukovni tayyinlaydi. U shahar mudofaasi bo'yicha qat'iy choralar ko'radi va shaharda sarosimalikni oldini oladi .

1941-yilning sentabr oyi boshlariga kelib, Leningrad shahrining o'zida ishchilar, xizmatchilar hamda aholining boshqa tabaqalarini non bilan ta'minlash ratsioni kamayyib ketadi, aholiga mos ravishda 600-400-300 gramdan non beriladigan bo'ldi, keyin esa xizmatchilarga 250 gram non va bolalarga 125 gramdan non beriladigan bo'ldi. Ochlik va o'lim dushman uchun Leningradni bosib olishida kuchli qurol bo'la olmadi. Shunday bo'lsada shahar aholisi kurashni davom ettirdi. Shaharni dushmandan ozod qilish va dushman qamalini olib tashlash maqsadida 1941-1943-yillarda Nevskiy Pyatachokda janglar bo'lib turdi, shahar rahbariyati va front qo'mondonligi faol choralarni ko'rdi. Uzoq davom etgan janglardan so'ng Leningrad shahri ozod qilindi.

O'zbekiston urushning birinchi kunlaridanoq evakuatsiya qilingan bolalarga g'amxo'rlik qildi. O'zbekiston xalqining fidoyyi farzanlari ham Leningrad uchun janglarda ishtirok etganlar, ular orasida Teshaboy Odilov, Nabijon Mingboyev, Sharof Rashidov, Qodirjon Parpiyev, Rustam Ismoilov, Ivan Zinenko, Dadaxon Gafarov hamda Xalil Nabiyeu shular jumlasidandir. Xususan, Qizil Armiya tarkibidagi 1382 –o'qchi diviziya safida jang qilgan komandir Qodirjon Parpiyev Leningrad himoyasida bukilmas iroda va jasorat na'munalarini amalda namoyon etgan, u 2000 dan ortiq fashist bosqinchilarini yer tishlatdi, ulardan 4000 dan ziyodini asir oldi. Mergan Teshaboy Odilov Leningrad jangining qatnashchilaridan biri bo'lib, Nevskiy Dubrovkada kichik guruh bilan fashistlarning armiyasi qurshoviga tushib qoldi va jasorat ko'rsatib ularga qarshi janglar olib boradi .

Namanganlik Nabijon Mingboyev (1918-1999) Leningrad fronti tarkibidagi 115-sonli o'qchi diviziya tarkibida jang qildi, uning ko'rsatgan qahramonliklari va shuxrati butun Leningrad frontiga yoyildi. Nabixon Fattoxov, Dadaxon G'afurov, R.Ismoilov dushmanga qarshi janglarda jasorat va mardlik na'munalarini ko'rsatdi. Ayniqsa Kichik leytenant Sharof Rashidov (1917-1983) Leningrad ostonalarida gitlerchilarga qarshi kurashdi, janglardan birida og'ir yaralandi va uzoq yillar mobaynida harbiy gospitalda davolandi. Urushdan keyingi davrda

24-yil davomida Respublikamizga boshchilik qiladi. Uning Vatan oldidagi qahramonliklari munosib baholanib unga “Sotsialistik mehnat qahramoni” ordeni topshirildi. Leningrad shahri himoyasida Qo’qonlik Mashrab Muhammadjonov, tibbiy xizmat kapitani Zufar Yusupov, askar I.Imomov, komandir A.Idrisov, mayor B.Muxtorov, Salim Sadimatov va boshqalar bukilmas iroda, jasorat namunalarini ko’rsatganlar Leningrad shahri mudofaasida jasorat ko’rsatgan yurtdoshlarimizdan 2738 kishi “Leningrad mudofaasi uchun” medali bilan taqdirlandilar. Fashizm ustidan g’alaba qozonilgan kun 9-may O’zbekistonda “Xotira va Qadrlash kuni” umumxalq bayrami sifatida keng nishonlanadi. Tinchlikning qadriga yetishimiz hamda mustaqil O’zbekistonning milliy xavfsizligini ta’minlash, ota-bobolarimiz ko’rsatgan jasoratlari, Vatan himoyasi yo’lidagi qahramonliklarini yod etishimiz lozimdir.

Xulosa:

1939-1945-yillardagi Ikkinchi jahon urushi insoniyat boshiga misilsiz talofatlar va musibatlar soldi. Xalqimiz SSSR tarkibidagi boshqa xalqlar va millatlar bilan birgalikda Leningrad uchun jangda jasorat, mardlik hamda matonat na’munalarini ko’rsatdi. Mamlakatimizda 9-may “Xotira va Qadrlash kuni munosabati bilan aziz Vatanimizning kelajagi va yosh avlodlarning bugungi dorilamon kunlarda tinch,totuv va baxtiyor yashashlari uchun jonlarini qurbon qilgan ajdodlarimizning jasoratlari hamisha abadiy qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Фролов М.И. Ленинградская битва и её вклад в победу Великой Отечественной Войне. Москва 2005
2. Лидель Гарт Б.В. Вторая мировая война Москва 2003
3. Барышников Н. И. Битва за Ленинград 1941-1944 годов. Москва 1994
4. Алексеенков А.М. Блокада Ленинграда 1941-1944 гг. Москва 2020
5. F. Sh. Razzoqov Sharof Rashidov hayot va mamot. Toshkent Fan 2020
6. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil fevral oyidagi PQ-65-sonli “Ikkinchi jahon urushida qozonilgan g’alabaning 80 yilligi hamda Xotira va Qadrlash kuniga tayyorgarlik ko’rish hamda uni o’tkazish chora tadbirlari to’g’risida”gi qaroridan